

Programmeren in Python

verzamelingen
en dictionaries

prof. dr. Peter Dawyndt

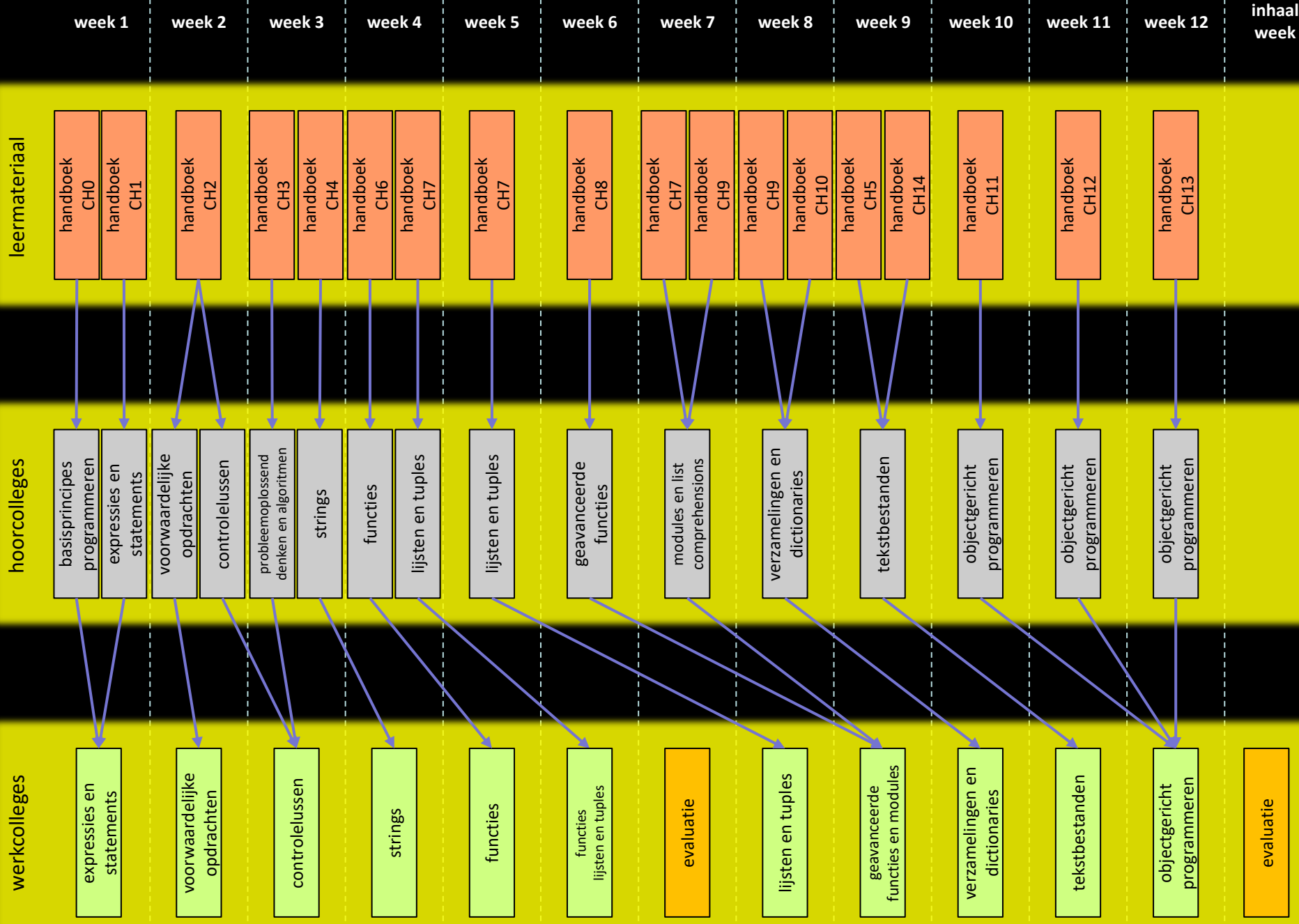
✉ peter.dawyndt@ugent.be

🐦 @dawyndt

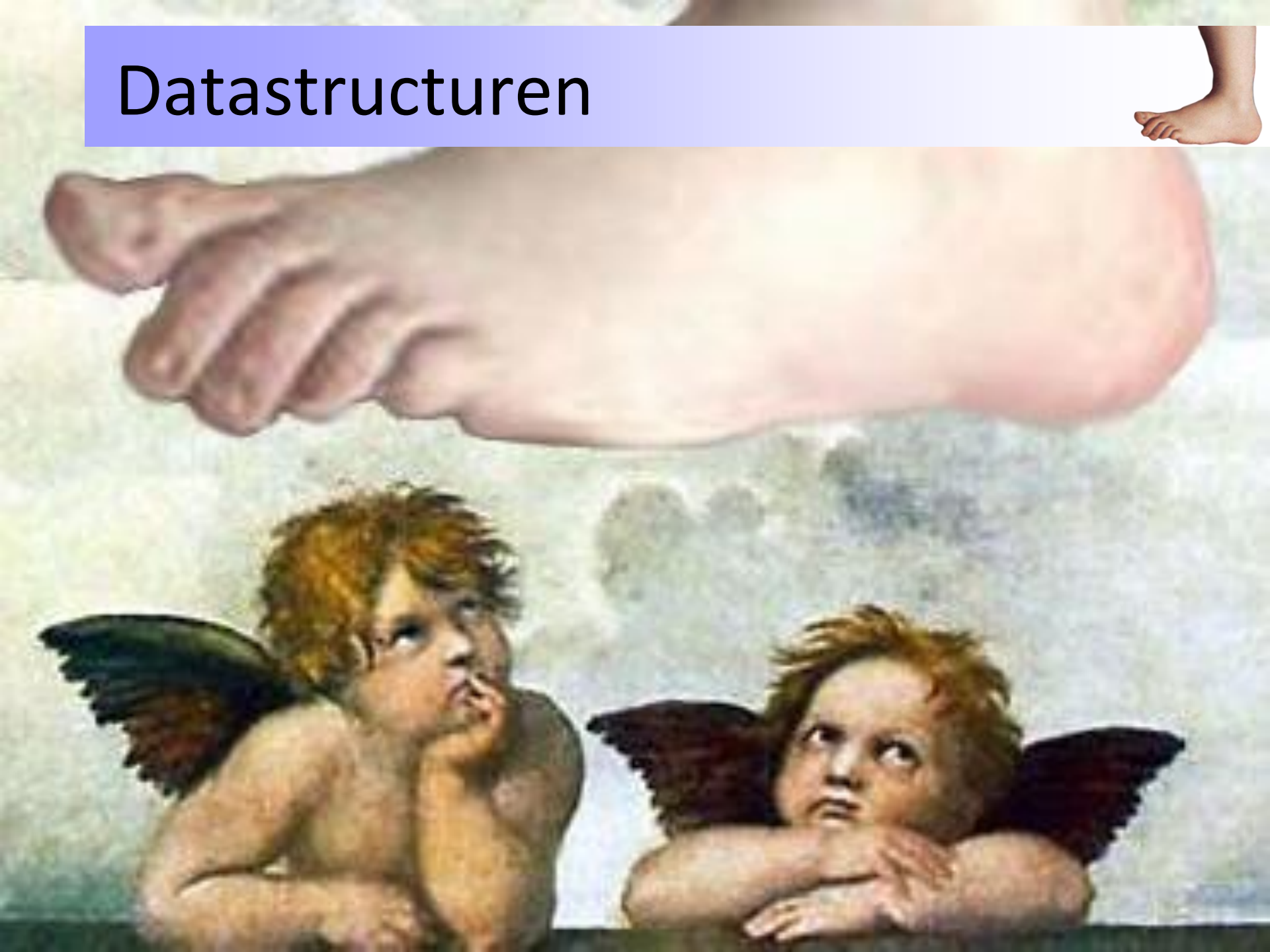

UNIVERSITEIT
GENT

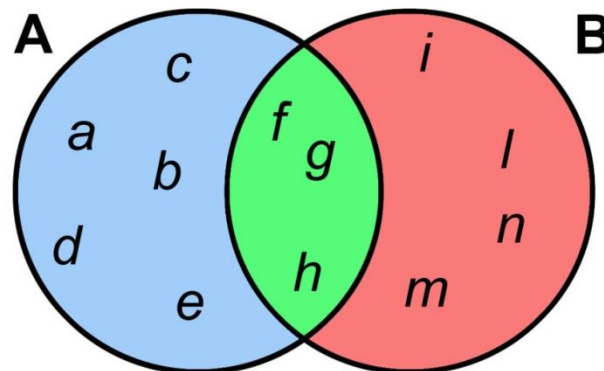
Datastrukturen

Datastructuren

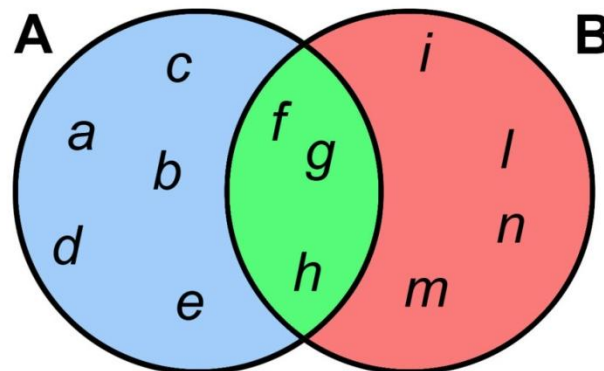
- wereld bestaat niet enkel uit lijsten
 - niet noodzakelijk beste datastructuur voor elk probleem, ondanks feit we deze datastructuur als eerste behandelden
 - in deze les introduceren we nog twee andere datastructuren
 - die toelaten om programma's te schrijven die zowel eenvoudiger als efficiënter zijn
 - we zullen daarbij ook aangeven wat we precies bedoelen met "efficiënter"
- eerste nieuwe datastructuur: verzamelingen

Verzamelingen

- **verzameling**: ongeordende collectie verschillende objecten
 - ongeordend: objecten opgezocht via **waarde** en niet via **positie**
 - verschillend: zelfde object kan hoogstens één keer voorkomen
- fundamenteel concept in wiskunde
 - ontbreekt in meeste programmeertalen
 - nochtans handig bij probleemoplossend denken

Verzamelingen

- **set** is ingebouwd gegevenstype van Python
 - verzameling aanmaken met **set()** of {**e1**, **e2**, ...}
 - gegevens toevoegen, verwijderen, testen op aanwezigheid, ...
 - **set(i)** zet *iterable object i* om in verzameling

```
>>> klinkers = set()
>>> for letter in 'aieoeiaooaeieou':
...     klinkers.add(letter)
...
>>> klinkers
{'a', 'i', 'e', 'u', 'o'}
>>> set('hottentottentententoonstelling')
{'e', 'g', 'i', 'h', 'l', 'o', 'n', 's', 't'}
>>> {x // 2 for x in range(10)}
{0, 1, 2, 3, 4}
```

Methoden

- zoals alle objecten hebben ook verzamelingen methoden
 - onderstaande methoden wijzigen verzameling *in place* en geven waarde **None** als resultaat terug

```
>>> laag = {0, 1, 2, 3, 4}
>>> laag.remove(0)           # verwijderen
>>> laag
{1, 2, 3, 4}
>>> laag.add(3)              # toevoegen
>>> laag.add(9)
>>> laag
{1, 2, 3, 4, 9}
>>> laag.clear()            # leeg maken
>>> laag
set()
```


Methoden

- zoals alle objecten hebben ook verzamelingen methoden
 - onderstaande methoden geven nieuwe verzameling terug

```
>>> tien = set(range(10))
>>> laag = {0, 1, 2, 3, 4}
>>> oneven = {1, 3, 5, 7, 9}
>>> laag.difference(oneven)                # verschil
{0, 2, 4}
>>> laag
{0, 1, 2, 3, 4}
>>> oneven.difference(laag)                # asymmetrisch
{9, 5, 7}
>>> laag.symmetric_difference(oneven) # symmetrisch
{0, 2, 4, 5, 7, 9}
```

Methoden

- zoals alle objecten hebben ook verzamelingen methoden
 - onderstaande methoden geven nieuwe verzameling terug
 - kunnen ook uitgedrukt worden met operator

```
>>> tien = set(range(10))
>>> laag = {0, 1, 2, 3, 4}
>>> oneven = {1, 3, 5, 7, 9}
>>> laag - oneven                                     # verschil
{0, 2, 4}
>>> laag
{0, 1, 2, 3, 4}
>>> oneven - laag                                     # asymmetrisch
{9, 5, 7}
>>> laag ^ oneven                                     # symmetrisch
{0, 2, 4, 5, 7, 9}
```

Methoden

- zoals alle objecten hebben ook verzamelingen methoden
 - onderstaande methoden geven nieuwe verzameling terug

```
>>> tien = set(range(10))
>>> laag = {0, 1, 2, 3, 4}
>>> oneven = {1, 3, 5, 7, 9}
>>> laag.intersection(oneven)      # doorsnede
{1, 3}
>>> laag.union(oneven)             # unie
{0, 1, 2, 3, 4, 5, 7, 9}
>>> laag.issubset(tien)            # deelverzameling
True
>>> laag.issuperset(oneven)       # bovenverzameling
False
```

Methoden

- zoals alle objecten hebben ook verzamelingen methoden
 - onderstaande methoden geven nieuwe verzameling terug
 - kunnen ook uitgedrukt worden met operator

```
>>> tien = set(range(10))
>>> laag = {0, 1, 2, 3, 4}
>>> oneven = {1, 3, 5, 7, 9}
>>> laag & oneven                                     # doorsnede
{1, 3}
>>> laag | oneven                                     # unie
{0, 1, 2, 3, 4, 5, 7, 9}
>>> laag <= tien                                     # deelverzameling
True
>>> laag >= oneven                                   # bovenverzameling
False
```

Verzamelingen doorlopen

- verzamelingen zijn *iterable objects*

```
>>> monty_python = ['Graham Chapman', 'Eric Idle',
...                  'Terry Gilliam', 'Terry Jones',
...                  'John Cleese', 'Michael Palin']
>>> voornamen = [v for v, f in
...               [naam.split() for naam in monty_python]]
>>> voornamen
['Graham', 'Eric', 'Terry', 'Terry', 'John', 'Michael']
>>> unieke_voornamen = set(voornamen)
>>> for naam in unieke_voornamen:
...     print(naam, end=' ')
...
Michael John Graham Eric Terry
```

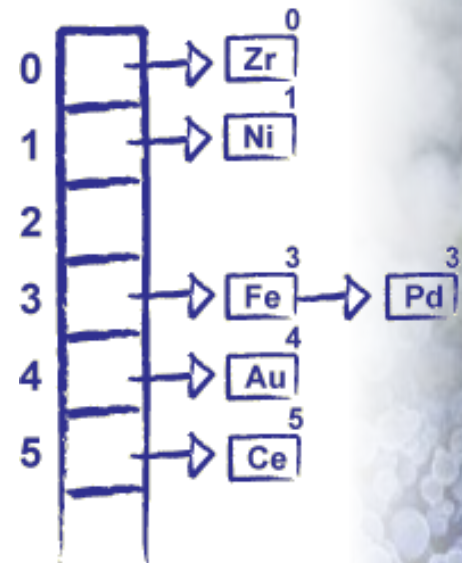
Verzameling als datastructuur

- algemene doelstelling
 - objecten zo snel mogelijk opzoeken
 - objecten toevoegen en verwijderen niet nodeloos traag

- mogelijke oplossing: hashtable (*hash table*)

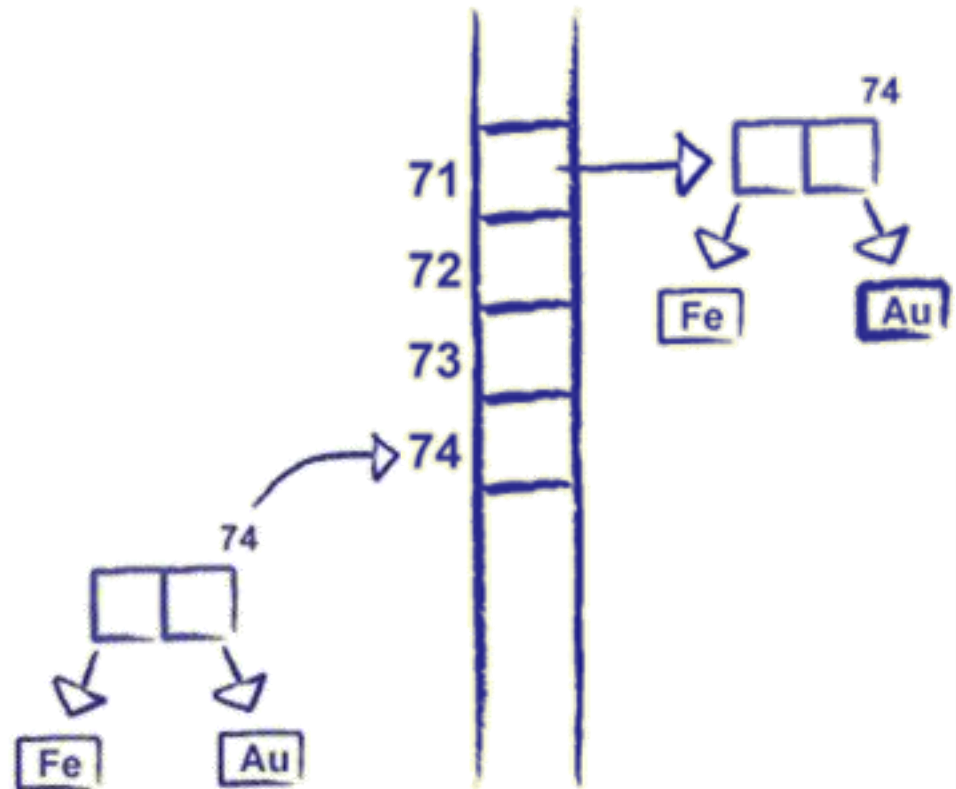
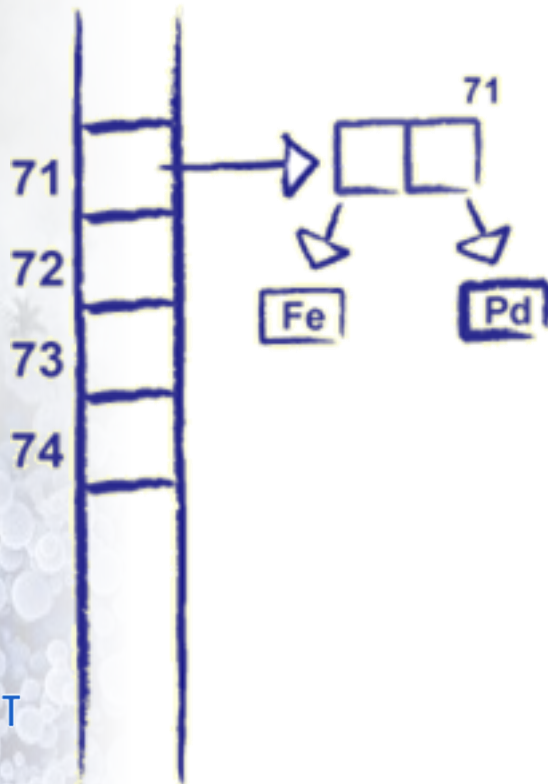
- bereken hashwaarde voor elk object dat moet toegevoegd worden
- sla object op die positie op in lijst
- botsingen → waarden gegroepeerd in deellijst
- goede hashfunctie → weinig botsingen

- resultaat: objecten kunnen in *constante tijd* opgezocht worden, ongeacht hoeveel objecten er in de verzameling zitten

Verzameling als datastructuur

- werkt enkel indien hashwaarde nooit wijzigt nadat object werd toegevoegd
 - anders zou object op verkeerde plaats zitten

Verzameling als datastructuur

- werkt enkel indien hashwaarde nooit wijzigt nadat object werd toegevoegd
 - anders zou object op verkeerde plaats zitten
 - verzamelingen mogen daarom in Python enkel onveranderlijke (*immutable*) objecten bevatten
 - booleans, getallen, strings, tuples, ...
 - **geen** lijsten

```
>>> monty_python = set()
>>> monty_python.add('Graham Chapman')
>>> monty_python
{'Graham Chapman'}
>>> monty_python.add(('Eric', 'Idle'))
>>> monty_python
{'Graham Chapman', ('Eric', 'Idle')}
>>> monty_python.add(['Terry', 'Gilliam'])
TypeError: unhashable type: 'list'
```


Verzameling als datastructuur

- werkt enkel indien hashwaarde nooit wijzigt nadat object werd toegevoegd
 - anders zou object op verkeerde plaats zitten
 - verzamelingen mogen daarom in Python enkel onveranderlijke (immutable) objecten bevatten
 - dit is één van de bestaansredenen van tuples
 - hierdoor kunnen objecten met meerdere onderdelen gehashed worden

```
>>> monty_python = set()
>>> monty_python.add('Graham Chapman')
>>> monty_python
{'Graham Chapman'}
>>> monty_python.add(('Eric', 'Idle'))
>>> monty_python
{'Graham Chapman', ('Eric', 'Idle')}
>>> monty_python.add(['Terry', 'Gilliam'])
TypeError: unhashable type: 'list'
```


Onveranderlijke verzamelingen

- wat met verzamelingen van verzamelingen?
 - verzamelingen zijn zelf veranderlijk (*mutable*)
 - hierdoor kunnen elementen toegevoegd en verwijderd worden
- Python ondersteunt ook "bevroren" verzamelingen
 - kunnen niet gewijzigd worden na hun creatie
 - worden bijna altijd aangemaakt op basis van container

```
>>> monty_python = set()
>>> terries = frozenset(['Terry Jones', 'Terry Gilliam'])
>>> monty_python.add(terries)
>>> monty_python
set([frozenset(['Terry Gilliam', 'Terry Jones'])])
>>> terries.add('Michael Palin')
AttributeError: 'frozenset' object has no attribute 'add'
```


Ontwerp programmeertaal

- sommige programmeertalen (maar Python dus niet) laten veranderlijke elementen toe in verzamelingen
 - gebruikers mogen die niet wijzigen nadat ze zijn toegevoegd
 - oorzaak van moeilijk op te sporen bugs
- in sommige programmeertalen (maar niet in Python) kennen objecten de verzamelingen waartoe ze behoren
 - "verplaats" ze wanneer hun waarden wijzigen
 - oorzaak van trage programma's voor slechts paar gevallen waarin dit strikt noodzakelijk is
- elk programmeertaal moet dit soort ontwerpsoverwegingen maken

Efficiëntie

- loont het de moeite om verzamelingen te gebruiken?

- datastructuur met n unieke woorden opbouwen

```
if woord in woorden
```

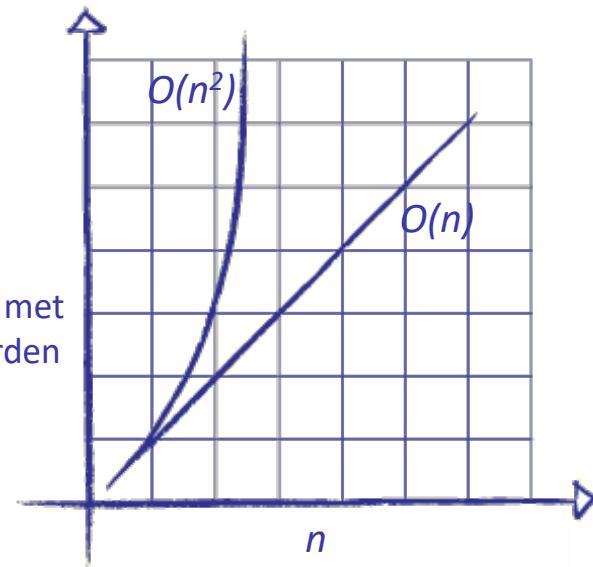
- **`type(wwoorden) == list`**

- elke controle vereist gemiddeld $n/2$ vergelijkingen
- lijst met n unieke woorden opbouwen: $n(n+1)/4$ vergelijkingen

- **`type(wwoorden) == set`**

- set met n unieke woorden opbouwen: n vergelijkingen

datastructuur met
 n unieke woorden
opbouwen

Efficiëntie

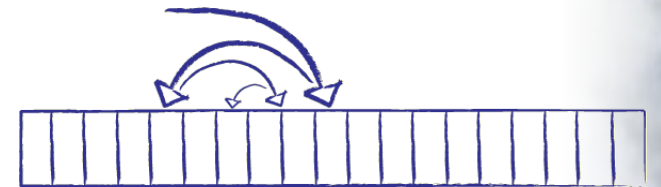
- loont het de moeite om verzamelingen te gebruiken?

- datastructuur met n unieke woorden opbouwen

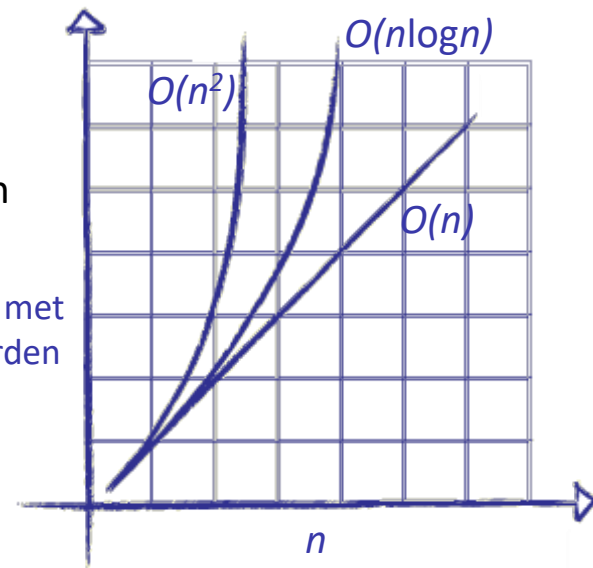
`if woord in woorden`

- `type(wwoorden) == list`

- werkt sneller als we de lijst gesorteerd houden
- k controles volstaan om waarde te vinden in lijst van lengte 2^k
 - ❑ lijst met n waarden kan men in $\log_2 n$ stappen doorzoeken
 - ❑ lijst met n unieke woorden opbouwen: $n \log_2 n$ vergelijkingen

binair zoeken

datastructuur met
 n unieke woorden
opbouwen

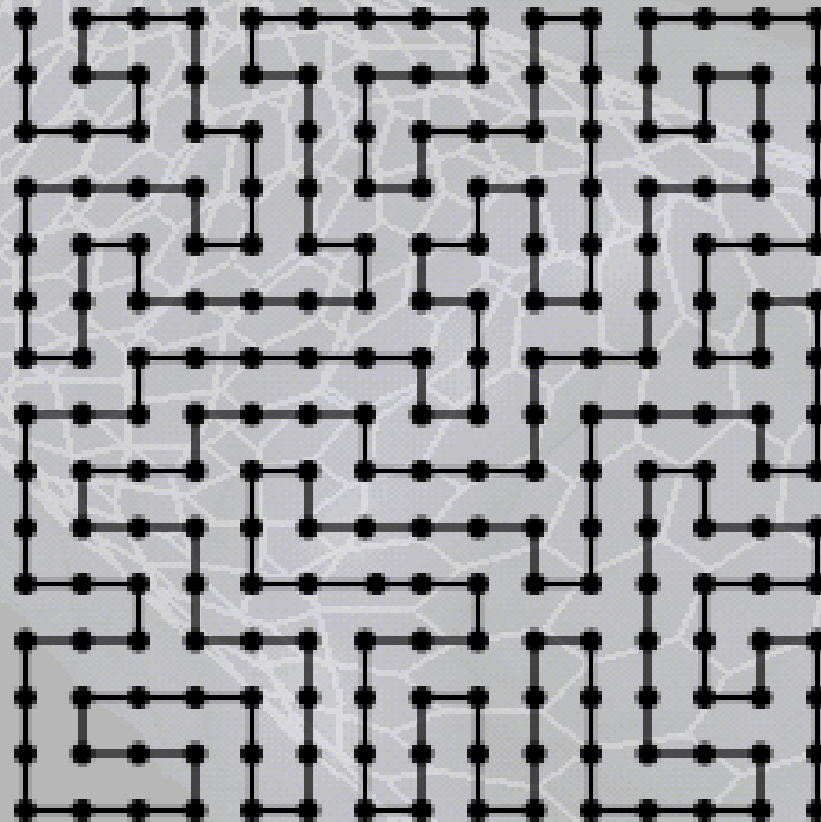
UNIVERSITEIT
GENT

Complexiteit

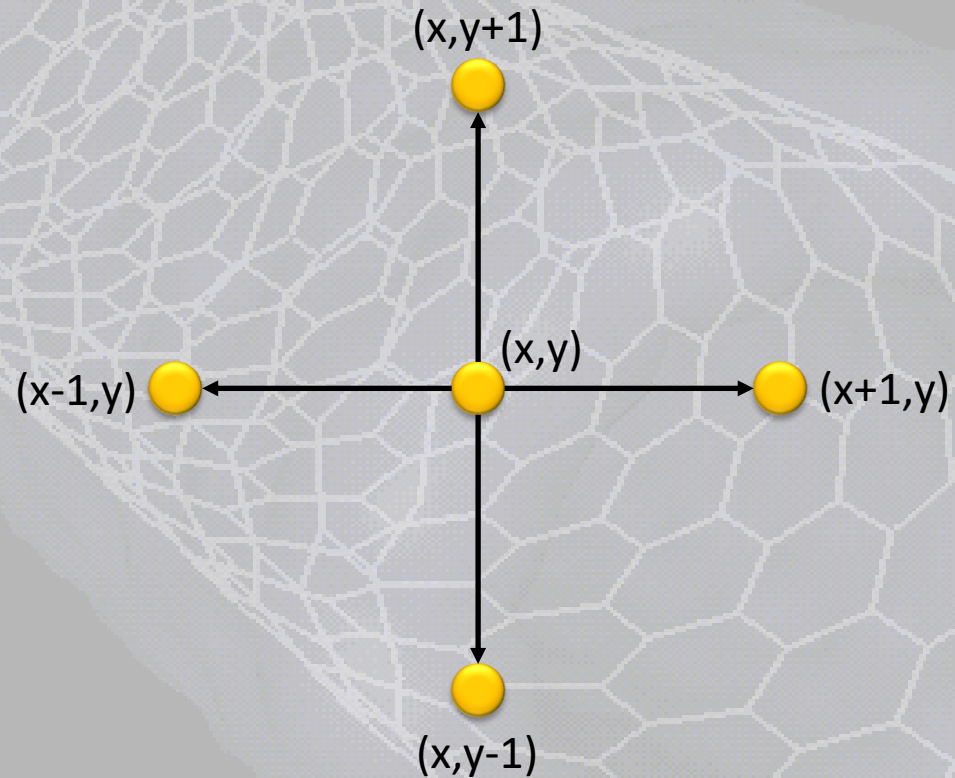

- algoritmische complexiteit
 - relatie tussen grootte van probleem en uitvoeringstijd
 - meestal uitgedrukt in functie van bovengrenzen
 - $f(x) = O(g(x))$: als $f(x) < kg(x)$ voor grote x en constante k
- voorbeeld
 - $O(1)$ iets neemt evenveel tijd in beslag los van de grootte van het probleem
 - $O(\log n)$ uitvoeringstijd groeit logaritmisch met de grootte van het probleem
 - $O(n)$ uitvoeringstijd groeit in verhouding tot de grootte van het probleem
- lijst met unieke woorden opbouwen is $O(n^2)$
 - $n(n+1)/4 = n^2/4 + n/4 \sim n^2$ als n groot wordt

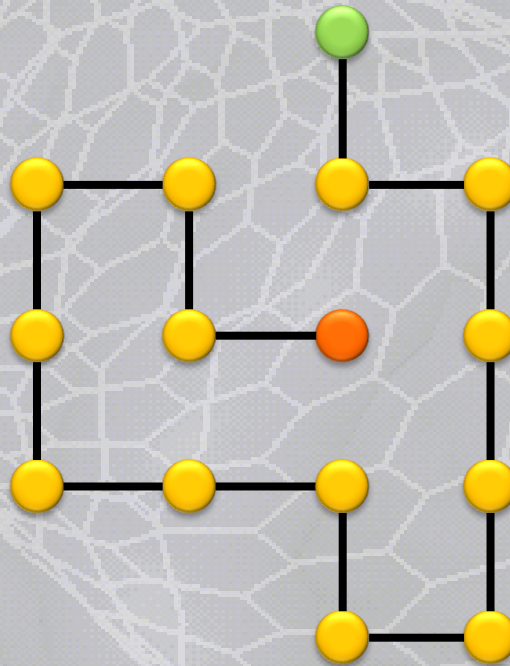
Polymeren simuleren

Polymeren simuleren

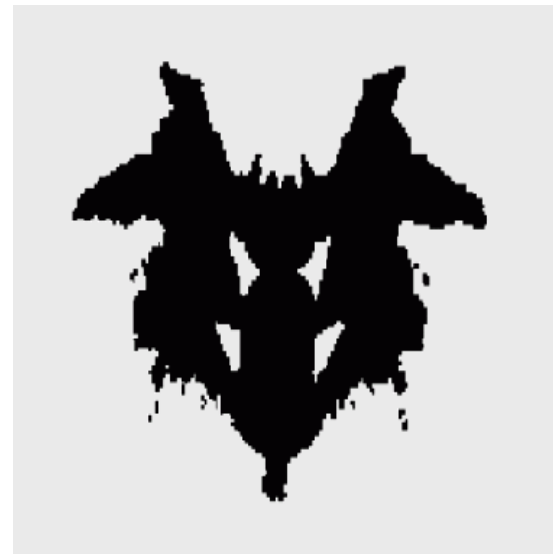
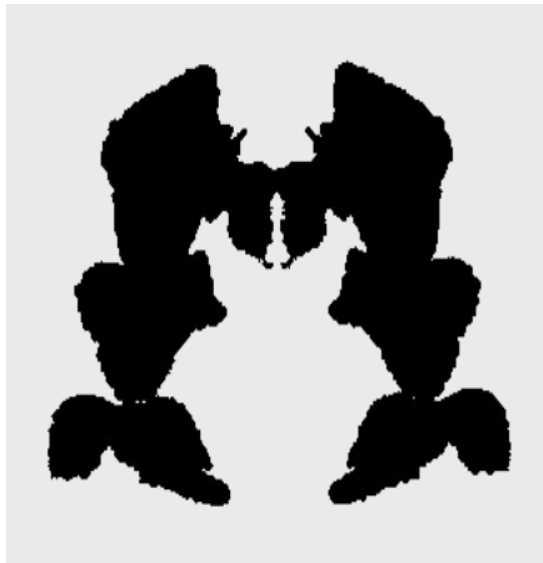
Polymeren simuleren

Dictionaries

Menselijke associatiegedrag

UNIVERSITEIT
GENT

Menselijke associatiegedrag

APPEL

Waarmee associeer je dit woord ?

UNIVERSITEIT
GENT

Heb je hieraan gedacht ...

lekker

fruit

GROEN

UNIVERSITEIT
GENT

of eerder hieraan ?

UNIVERSITEIT
GENT

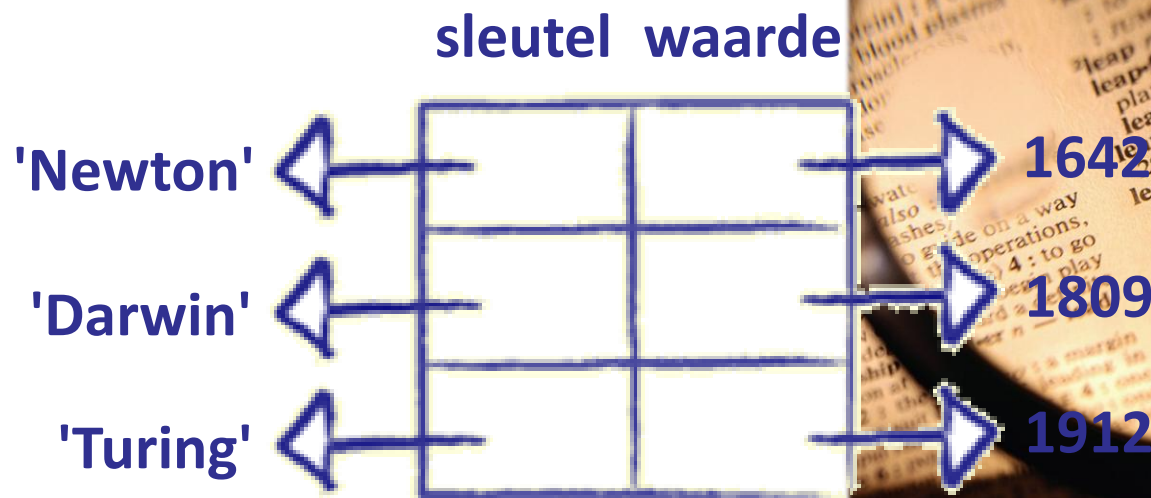
Logo's na financiële crisis

Dictionaries

- **rationale:** gegevens opslaan bij elementen uit verzameling
- **dictionary:** ongeordende veranderlijke afbeelding
 - geen collectie maar *afbeelding* (*mapping*)
 - associeert objecten met elk van zijn sleutels
 - alternatieve benamingen: map, hash, associatieve array
 - vaak voorgesteld als tabel met twee kolommen

Aanmaken en indexeren

- dictionary aanmaken: sleutel/waarde paren tussen accolades
 - { } stelt lege dictionary voor
- waarde opzoeken: sleutel als index tussen vierkante haken
 - enkel bestaande sleutels zijn toegankelijk
 - net zoals je enkel bestaande elementen van lijst kunt indexeren

```
>>> geboorte = {'Newton':1642, 'Darwin':1809}
>>> f"Darwin's geboortejaar: {geboorte['Darwin']}"
"Darwin's geboortejaar: 1809"
>>> f"Newton's geboortejaar: {geboorte['Newton']}"
"Newton's geboortejaar: 1642"
>>> f"Turing's geboortejaar: {geboorte['Turing']}"
Traceback (most recent call last):
  File "<stdin>", line 1, in <module>
KeyError: 'Turing'
```

Bijwerken

- object koppelen aan sleutel
 - sleutel komt nog niet voor: nieuw paar aanmaken
 - sleutel komt reeds voor: waarde gekoppeld aan sleutel overschrijven
- paar verwijderen: **del d[sleutel]**
 - enkel paar met bestaande sleutel kan verwijderd worden

```
>>> geboorte = {}
>>> geboorte['Darwin'] = 1809
>>> geboorte['Newton'] = 1942          # oeps
>>> geboorte['Newton'] = 1642
>>> geboorte['Turing'] = 1912
>>> geboorte
{'Turing': 1912, 'Darwin': 1809, 'Newton': 1642}
>>> del geboorte['Turing']
>>> geboorte
{'Darwin': 1809, 'Newton': 1642}
>>> del geboorte['Faraday']
KeyError: 'Faraday'
```

Lidmaatschap

- **s in d**
 - test of er een paar met sleutel **s** voorkomt in dictionary **d**
 - inconsistent met lijsten, waar getest wordt of een waarde in de lijst voorkomt, niet een gegeven index

```
>>> geboorte = {'Newton':1642, 'Darwin':1809}
>>> for naam in ['Newton', 'Turing']:
...     if naam in geboorte:
...         print(naam, geboorte[naam])
...     else:
...         print(f'Wie is {naam} ?')
...
Newton 1642
Wie is Turing ?
```


Controlelussen

- **for s in d**
 - overloopt sleutels van dictionary **d** (niet de waarden)
 - verschilt dus ook met lijsten, waar **for** lus de waarden doorloopt en niet de indices

```
>>> geboorte = {  
...     'Newton' : 1642,  
...     'Darwin' : 1809,  
...     'Turing' : 1912  
... }  
>>> for naam in geboorte:  
...     print(naam, geboorte[naam])  
...  
Turing 1912  
Newton 1642  
Darwin 1809
```

Dictionarymethoden

- inderdaad, dictionaries zijn ook objecten ...

```
>>> geboorte = {'Newton':1642, 'Darwin':1809, 'Turing':1912}
```

methode	functionaliteit	voorbeeld	resultaat
<code>clear</code>	dictionary leegmaken	<code>d.clear()</code>	geeft None terug <code>d</code> is nu lege dictionary
<code>get</code>	geeft object terug dat met gegeven sleutel geassocieerd is, of standaard-waarde indien sleutel niet bestaat	<code>d.get('x', 99)</code>	geeft <code>d['x']</code> terug als 'x' in <code>d</code> , of anders de waarde 99
<code>keys</code>	geeft een iterator van sleutels van de dictionary terug; elementen zijn dus gegarandeerd uniek	<code>geboorte.keys()</code>	<code>['Turing', 'Newton', 'Darwin']</code>
<code>values</code>	geeft een iterator van waarden van de dictionary terug; waarden zijn niet noodzakelijk uniek	<code>geboorte.values()</code>	<code>[1912, 1642, 1809]</code>
<code>items</code>	geeft een iterator van (sleutel, waarde)-paren terug als iterable van tuples	<code>geboorte.items()</code>	<code>[('Turing', 1912), ('Newton', 1642), ('Darwin', 1809)]</code>
<code>update</code>	kopieert sleutels en waarden van de ene dictionary naar een andere	<code>d2 = {}</code> <code>d2.update(d)</code>	

Dictionarymethoden


```
>>> geboorte = {
...     'Newton': 1642,
...     'Darwin': 1809,
...     'Turing': 1912
... }
>>> f'sleutels: {list(geboorte.keys())}'
sleutels: ['Turing', 'Newton', 'Darwin']
>>> f'waarden: {list(geboorte.values())}'
waarden: [1912, 1642, 1809]
>>> f'items: {list(geboorte.items())}'
items: [('Turing', 1912), ('Newton', 1642), ('Darwin', 1809)]
>>> f'get: {geboorte.get('Curie', 1867)}'
get: 1867
>>> temp = {'Curie': 1867, 'Hopper': 1906, 'Franklin': 1920}
>>> geboorte.update(temp)
>>> geboorte
{'Curie': 1867, 'Darwin': 1809, 'Franklin': 1920,
 'Turing': 1912, 'Newton': 1642, 'Hopper': 1906}
>>> temp.clear()
>>> temp
{}
```


Cryptogrammen

C h _ l d _ _ _ _ _ o w

Q m v r My b w l at s f g n a t i o n x i v e w p k l e d

f a s _ _ _ _ _ r _ _ _ _ _

i o p z l w v f z m l

_ p _ i _ g t _ k e .

p c w v f x z v y l .

Frequentietabel opbouwen

observaties1.py

```
# vogels die moeten geteld worden
vogels = ['stern', 'gans', 'gans', 'havik',
          'stern', 'gans', 'stern']

# dictionary met tellingen opbouwen
observaties = {}
for vogel in vogels:
    if vogel in observaties:
        # reeds gezien, dus verhoog met 1
        observaties[vogel] += 1
    else:
        # nog niet gezien, dus toevoegen aan dictionary
        observaties[vogel] = 1

# dictionary uitschrijven
print(observaties)
```

```
{'havik': 1, 'gans': 3, 'stern': 3}
```


Frequentietabel opbouwen

observaties2.py

```
# vogels die moeten geteld worden
vogels = ['stern', 'gans', 'gans', 'havik',
          'stern', 'gans', 'stern']

# dictionary met tellingen opbouwen
observaties = {}
for vogel in vogels:
    # dict.get: aantal tellingen van de vogel ophalen
    # met 0 als standaardwaarde
    observaties[vogel] = observaties.get(vogel, 0) + 1

# dictionary uitschrijven
print(observaties)
```

```
{'havik': 1, 'gans': 3, 'stern': 3}
```


Geordend uitschrijven

- sleutels van dictionary zijn niet geordend (~ verzamelingen)
 - willekeurige orde bepaald door (interne) hashfunctie
 - tellingen in alfabetische orde uitschrijven
 - lijst van sleutels opvragen
 - lijst sorteren
 - lijst doorlopen

```
# dictionary geordend uitschrijven
vogels = list(observaties)
vogels.sort()
for vogel in vogels:
    print(vogel, observaties[vogel])
```

```
gans 3
havik 1
stern 3
```

Geordend uitschrijven

- sleutels van dictionary zijn niet geordend (~ verzamelingen)
 - willekeurige orde bepaald door (interne) hashfunctie
 - tellingen in alfabetische orde uitschrijven
 - lijst van sleutels opvragen
 - lijst sorteren
 - lijst doorlopen

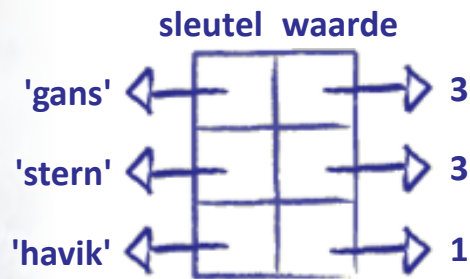
```
# dictionary geordend uitschrijven  
  
for vogel in sorted(observaties):  
    print(vogel, observaties[vogel])
```

```
gans 3  
havik 1  
stern 3
```

Dictionary omkeren

- hoe drukken we af volgens aantal tellingen ?
 - dictionary moet omgekeerd worden: sleutels en waarden omkeren

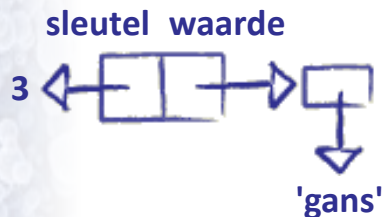
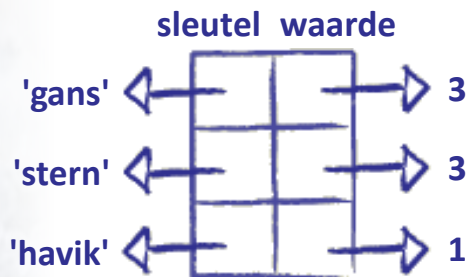
observaties

Dictionary omkeren

- hoe drukken we af volgens aantal tellingen ?
 - dictionary moet omgekeerd worden: sleutels en waarden omkeren
 - er kunnen botsingen optreden: waarden zijn niet noodzakelijk uniek
 - wat is het omgekeerde van `{ 'a':1, 'b':1, 'c':1 }` ?

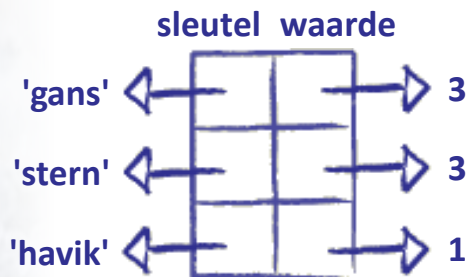

**observaties
omgekeerd**

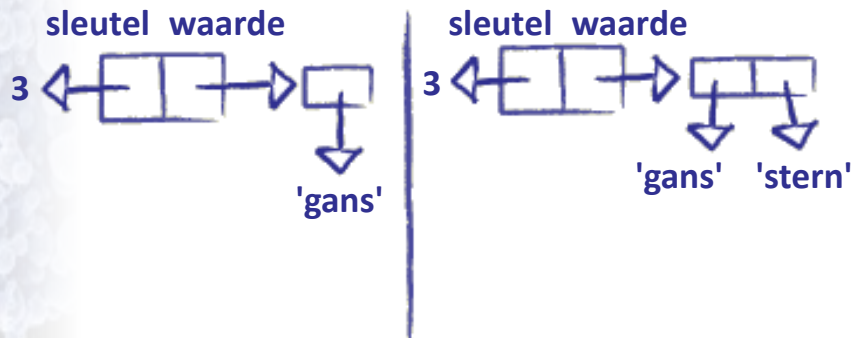
Dictionary omkeren

- hoe drukken we af volgens aantal tellingen ?
 - dictionary moet omgekeerd worden: sleutels en waarden omkeren
 - er kunnen botsingen optreden: waarden zijn niet noodzakelijk uniek
 - wat is het omgekeerde van `{ 'a':1, 'b':1, 'c':1 }` ?
 - oplossing: lijst van waarden opslaan ipv één enkele waarde
 - gebruik `dict.get(sleutel, [])` ipv `dict.get(sleutel, 0)`

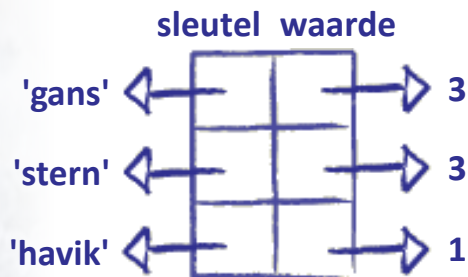
observaties
omgekeerd

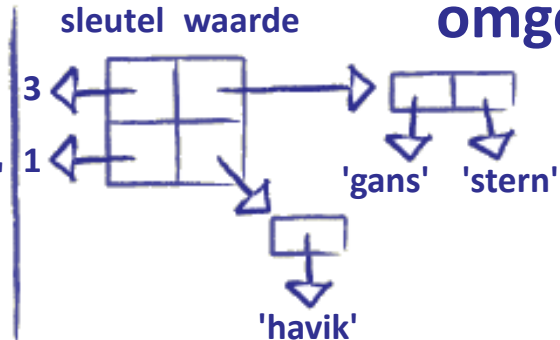
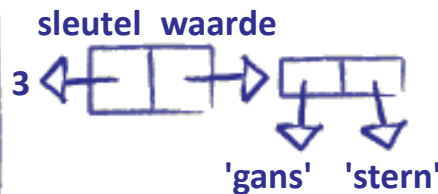
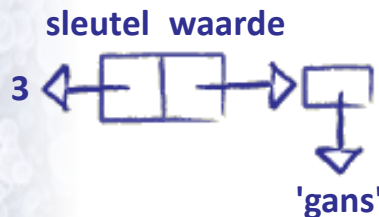
Dictionary omkeren

- hoe drukken we af volgens aantal tellingen ?
 - dictionary moet omgekeerd worden: sleutels en waarden omkeren
 - er kunnen botsingen optreden: waarden zijn niet noodzakelijk uniek
 - wat is het omgekeerde van `{ 'a':1, 'b':1, 'c':1 }` ?
 - oplossing: lijst van waarden opslaan ipv één enkele waarde
 - gebruik `dict.get(sleutel, [])` ipv `dict.get(sleutel, 0)`

observaties
omgekeerd

Dictionary omkeren

- hoe drukken we af volgens aantal tellingen ?
 - dictionary moet omgekeerd worden: sleutels en waarden omkeren

```
# dictionary omkeren
omgekeerd = {}
for sleutel, waarde in observaties.items():
    vogels = omgekeerd.get(waarde, [])
    vogels.append(sleutel)
    omgekeerd[waarde] = vogels

# dictionary geordend uitschrijven
for aantal in sorted(omgekeerd):
    print(aantal, omgekeerd[aantal])
```

```
1 ['havik']
3 ['gans', 'stern']
```

Dictionary omkeren

- hoe drukken we af volgens aantal tellingen ?
 - dictionary moet omgekeerd worden: sleutels en waarden omkeren

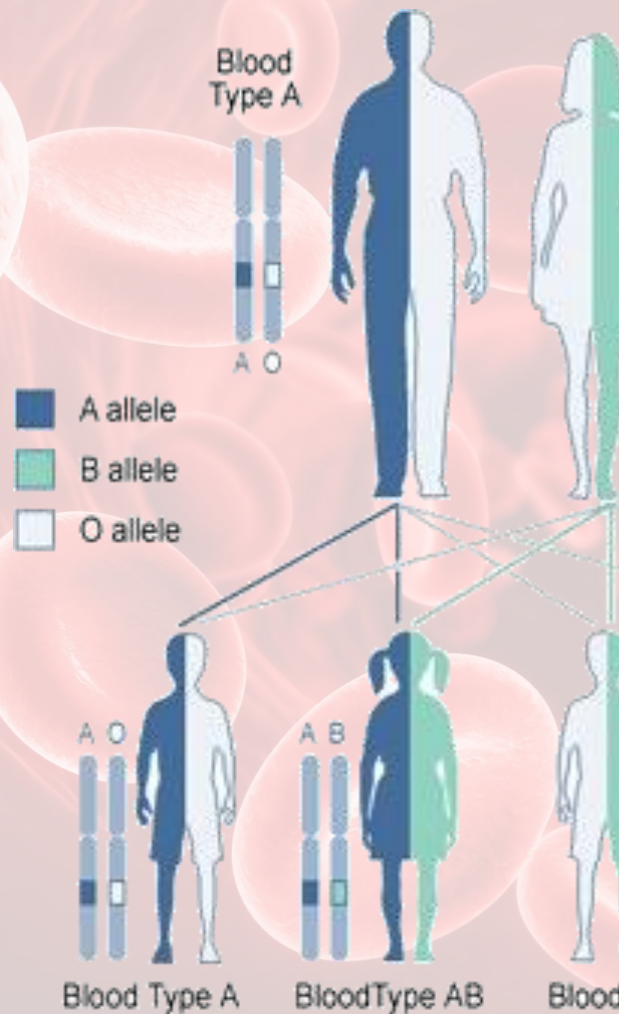
```
# dictionary omkeren
omgekeerd = {}
for sleutel, waarde in observaties.items():
    if waarde not in omgekeerd:
        omgekeerd[waarde] = []
    omgekeerd[waarde].append(sleutel)

# dictionary geordend uitschrijven
for aantal in sorted(omgekeerd):
    print(aantal, omgekeerd[aantal])
```

```
1 ['havik']
3 ['gans', 'stern']
```


Bloedgroepen

kruising ABO bloedgroep

A en A	A
A en B	AB
A en O	A
B en B	B
B en O	B
O en O	O

kruising rhesusfactor

+ en +	+
+ en -	+
- en -	-

Benoemde format-argumenten

- complexe opmaak van strings soms moeilijk te lezen
 - vooral als zelfde waarde verschillende keren moet gebruikt worden
 - stringmethode **format** kan ook benoemde argumenten meekrijgen
 - gebruik **{sleutel}** binnen opmaakspecificatie om aan te geven welk benoemd argument op deze positie moet geplaatst worden

```
geboorte = {'Newton':1642, 'Darwin':1809, 'Turing':1912}
opmaak = '{naam}: {jaar}'
for naam, jaar in geboorte.items():
    print(opmaak.format(naam=naam, jaar=jaar))
```

```
Turing: 1912
Newton: 1642
Darwin: 1809
```

Extra benoemde argumenten

- de ****** voor **keywords** betekent
 - Do you have any Limburger ?
 - plaats extra benoemde argumenten in dictionary **keywords**
 - I'm sorry, we're all out of Limburger
- laat functies met willekeurig aantal argumenten toe

```
client : John Cleese
def cheeseshop(cheese, **keywords):
    shopkeeper : Michael Palin
    print("-- Do you have any {} ?".format(cheese))
    sketch : Cheese Shop Sketch
    print("-- I'm sorry, we're all out of {}".format(cheese))

    print("-" * 40)
    for key in sorted(keywords):
        print('{}: {}'.format(key, keywords[key]))

cheeseshop(
    'Limburger',
    client='John Cleese',
    shopkeeper='Michael Palin',
    skecth='Cheese Shop Sketch'
)
```


Extra positionele argumenten

- de ***** voor **arguments** betekent
 - plaats extra positionele argumenten in tuple **arguments**
- er kan slechts één ***** voorkomen per functie

```
-- Do you have any Limburger?
-- I'm sorry, we're all out of Limburger at (cheese)
It's really runny, sir.
It's really very, iVERY runny, sir.
-----print(argument)-----
client: John Cleese
shopkeeper: Michael Palin
sketch : Cheese Shop Sketchat(key, keywords[key])
```

```
cheeseshop(
    'Limburger',
    "It's very runny, sir.",
    "It's really very, VERY runny, sir.",
    client='John Cleese',
    shopkeeper='Michael Palin',
    skecth='Cheese Shop Sketch'
)
```


Huiswerk (volgende les)

- *handboek*
 - *lees hoofdstuk 5 (files and exceptions)*
 - *lees hoofdstuk 14 (files and exceptions II)*
- *voorbeeldopgaven volgende les (reeks 9)*
 - *Chemische woorden*
 - *Lithologische kaart*

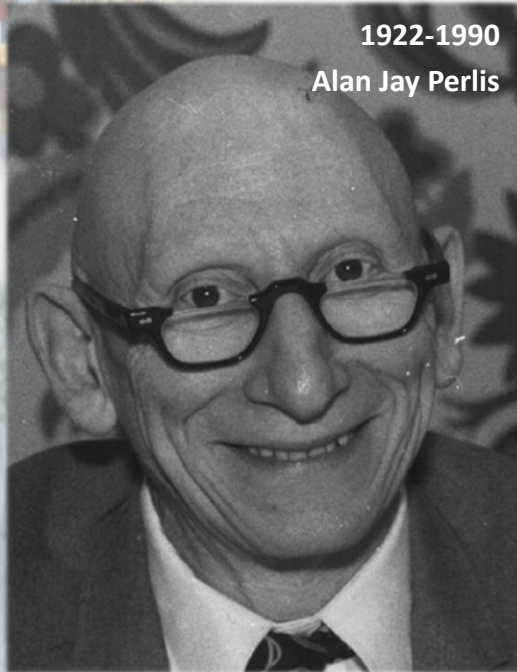

Vragen of opmerkingen?

UNIVERSITEIT
GENT

The sky is the limit...

"If a listener nods his head when you're explaining your program, wake him up."

— Alan J. Perlis

UNIVERSITEIT
GENT